

DİSKAR

TÜRKİYE DEVRİMCİ İŞÇİ SENDİKALARI KONFEDERASYONU ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ

Soru ve Yanıtlarla

ZORUNLU BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ (BES) RAPORU

Eylül 2016

ÖZET

Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu Araştırma Enstitüsü (DİSK-AR) Ağustos 2016'da kabul edilen ve Ocak 2017'de yürürlüğe girecek Zorunlu Bireysel Emeklilik Sistemi BES'i değerlendiren bir rapor hazırladı.

- *Bireysel Emeklilik Sistemi'ni bir sosyal sigorta programı olarak kabul etmek olanaklı değildir. Zorunlu BES'in yasalaşması ile sosyal güvenliğin özelleştirilmesi ve piyasaya terkedilmesi yönünde yeni bir adım daha atılmış oldu.*
- *BES'te 2016 itibariyle 6.2 milyon katılımcı var. Toplam aktif sosyal sigortalı sayısının 20.3 milyon olduğu düşünülecek olursa BES kapsamındakilerin oranı sosyal sigortalıların yüzde 30'unu aşmış durumda.*
- *45 yaş altı bağımlı çalışanlar (işçiler ve kamu görevlileri) 1 Ocak 2017'den itibaren zorunlu/otomatik olarak ve yüzde üç katkı payı ödeyerek BES'e katılacaktır. Zorunlu BES'te bağımlı çalışanlardan sosyal güvenlik primine esas brüt kazançlarının yüzde üçü oranında kesinti yapılacaktır.*
- *Zorunlu BES'te işveren katkı payı yoktur. Oysa sosyal sigorta sisteminin olmazsa olmaz koşullarından biri işveren katkısıdır.*
- *BES ne SGK tarafından sağlanan emeklilik hakkına benzer bir hakkı ne de Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) tarafından sağlanan sağlık ve diğer sosyal güvenlik hizmetlerini sunmaktadır. BES bir emeklilik programı değil uzun vadeli bir bireysel tasarruf sistemidir.*
- *BES'te ne şirketler getiri/gelir garantisi vermekte ne de devlet garantisi söz konusu. Sistem tamamen bireysel riske dayalıdır.*
- *Türkiye'deki BES fonları 2011-2014 arasında reel getiri açısından zarar etmiştir. 2011'de yüzde 10'un üzerinde zarar eden BES fonları, 2012 yüzde 9 net getiri sağladı, 2013'te ise yüzde 7-8 civarında zarar etti. Türkiye'deki BES fonlarının getiri performansı OECD ortalamasının çok altında seyrediyor.*

- Çalışanlar emeklilik planına dahil olduğunun kendisine bildirildiği tarihi takip eden iki ay içinde sözleşmeden cayabilir. Bu iki aylık süre hak düşürücü bir özellik taşımaktadır.
- İşveren istediği sigorta şirketiyle anlaşma yapabilecektir. Dolayısıyla çalışanların emeklilik şirketi seçimleri kısıtlanmaktadır.
- Zorla tasarruf olmaz. Zorunlu BES uygulaması, zorla tasarruf denemelerinin ilki değil. Önceki yıllarda da bir çok başarısız zorunlu tasarruf uygulaması gündeme geldi.
- Tasarruf oranlarının düşüklüğünün nedeni gelirlerin yetersizliğidir. 2002’de hane halkı borcunun harcanabilir hane halkı gelirine oranı yüzde 4 civarında iken, bu oran AKP döneminde artarak 2012’de yüzde 50’nin üzerine çıkmıştır. 2015 itibariyle hane halkları harcanabilir gelirlerinin yüzde 51’i oranında borçludur. Taksit ödemeleri ve borçları olanların oranı yüzde 67,9’dur.
- Zorunlu BES ile çalışanlara çifte emeklilik sağlanacağı iddiası dayanaksızdır. Şu anda kamusal sosyal güvenlik sisteminde yaşlılık, malullük ve ölüm aylığı için prime esas kazancın yüzde 20’si oranında kesinti yapılmakta. Yüzde 20 prim kesintisiyle ödenen ve pek çok emekli için yetersiz olan emekli aylığına denk bir gelirin BES’ten yüzde üç primle ödenmesi mümkün değil.
- Asgari emekli aylıkları giderek düşmektedir. 2003 yılında ortalama asgari emekli aylığı asgari ücretin yüzde 46 üzerinde iken 2015 ve 2016 yıllarında asgari emekli aylığı asgari ücretin altına gerilemiştir.
- BES’te devlet katkısı yoksuldan alıp zengine verme mekanizmasına dönüşmüştür. Geliri asgari ücrete eşit ve daha düşük olanların BES fonları içindeki payı sadece yüzde 0.2’dir.
- Zorunlu BES uygulaması Anayasa’nın sosyal devlet ilkesi ile sosyal güvenlik, sözleşme hürriyeti ve mülkiyet hakkına ilişkin hükümlerine de aykırıdır. Zorunlu kamusal sosyal güvenlik primleri dışında hiç kimseden kendi arzusu dışında kesinti yapılamaz.

GİRİŞ

Zorunlu Bireysel Emeklilik Sistemi (BES) 25 Ağustos 2016 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girdi. Bireysel Emeklilik Sistemi’nde (BES) köklü değişiklikler yapan zorunlu/otomatik BES uygulaması 1 Ocak 2017’de yürürlüğe girecek. Değişiklikler çalışanları yakından ilgilendiriyor.

Sosyal dayanışma boyutu olmayan BES’i bir sosyal sigorta programı olarak kabul etmek olanaklı değildir. Zorunlu BES’in yasalaşması ile sosyal güvenliğin özelleştirilmesi ve piyasaya terkedilmesi yönünde yeni bir adım daha atılmış oldu. Zorunlu BES uygulaması ile Türkiye’de 1990’ların sonundan bu yana “reform” adı altında sosyal güvenlik ve kamusal emeklilik sisteminin zayıflatılması, esnetilmesi ve piyasalaştırılması amacıyla yapılanlara bir yenisi eklendi. Zorunlu BES, kamusal emeklilik sistemini “şimdilik” ortadan kaldırmıyor ancak adım adım ona alternatif özel bir sistemin taşlarını döşüyor.

Bireysel emeklilik sistemine katılımı zorunlu/otomatik hale getiren 4632 sayılı Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu’nda Değişiklik Yapılmasına Dair 6740 sayılı Kanun tasarısı 8 Ağustos 2016 Pazartesi günü Meclis komisyonuna geldi, 9 Ağustos günü komisyonda görüşüldü ve 10 Ağustos’ta ise Meclis Genel Kurulu’nda kabul edildi. Komisyonda sendikaların görüş bildirilmesine izin verilmedi. Zorunlu BES kanun tasarısı hakkıyla incelenmeden, kamuoyunda yeterince tartışılmadan ve taraflara söz hakkı tanınmadan yasalaşmış oldu.

Bu raporda son değişikliklerle birlikte Bireysel Emeklilik Sisteminin nasıl işlediği, çalışanlar ve emekliler için ne anlama geldiği soru ve örneklerle ele alınacaktır. Raporda soru ve yanıtların yanı sıra BES ile ilgili konularda çeşitli değerlendirmeler de yer almaktadır.

TÜRKİYE’DE BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ NE ZAMAN VE NASIL BAŞLADI?

Ülkemizde Bireysel Emeklilik Sistemi 2001 yılında çıkarılan 4632 sayılı Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu ile uygulanmaya başlandı. Daha önceki yıllarda çeşitli özel sigorta şirketleri “hayat sigortası” adı altında “bireysel emeklilik” benzeri uygulamalar yapıyordu. Ancak 4632 sayılı yasa ile birlikte bireysel emeklilik yasal bir zemine kavuştu ve kurumsal hale geldi. 2013 yılına kadar BES uygulamasında işverenlere çeşitli vergi avantajları sağlandı, 2013 yılından başlayarak ise katılımcılara yüzde 25 oranında devlet katkısı uygulaması başlatıldı.

4632 sayılı Kanunda BES’in amacı, *“kamu sosyal güvenlik sisteminin tamamlayıcısı olarak, bireylerin emekliliğe yönelik tasarruflarının yatırıma yönlendirilmesi ile emeklilik döneminde ek bir gelir sağlanarak refah düzeylerinin yükseltilmesi, ekonomiye uzun vadeli kaynak yaratarak istihdamın artırılması ve ekonomik kalkınmaya katkıda bulunulması”* olarak tanımlanmıştır. Kanun sistemin gönüllü katılıma dayalı olduğunu belirtmektedir. 6740 sayılı yasayla katılımın zorunlu hale getirilmesi gönüllülük ilkesini zedelemektedir.

Sistemde 2016 itibariyle 6.2 milyon katılımcı var. Toplam aktif sosyal sigortalı (kamu) sayısının 20.3 milyon olduğu düşünülecek olursa BES kapsamındakilerin oranı sosyal sigortalıların yüzde 30’unu aşmış durumdadır.

ZORUNLU/OTOMATİK BES NEDİR?

Zorunlu veya otomatik BES yeni bir sistem değil. Sistemin özünü 2001 yılından bu yana uygulanan 4632 sayılı yasa oluşturuyor. Zorunlu BES ile 2001 yılından bu yana uygulanan sistemin çeşitli kuralları ve ölçütleri değiştiriliyor. BES gönüllü bir sistem olarak kurulmuştu ancak “zorunlu BES” olarak adlandırılan 6740 sayılı kanun ile sistemde önemli değişiklikler yapıldı. Bu değişikliklerle sisteme gönüllü giriş, kesinti oranları, yaş ve statü gibi birçok ölçüt değiştirildi. Bireysel katkılara dayalı fon ilkesine göre işleyen BES’e 18 yaşın üzerinde fiil ehliyetine sahip her birey gönüllü olarak ve kendilerinin serbestçe belirleyeceği katkı oranına göre katılmaktaydı. Zorunlu/otomatik BES ile sistem bağımlı çalışanlar için zorunlu/otomatik hale getirildi.

ZORUNLU BES KİMLERİ KAPSIYOR?

45 yaş altı bağımlı çalışanlar (işçiler ve kamu görevlileri) Ocak 2017’den itibaren zorunlu/otomatik olarak ve yüzde üç katkı payı oranına göre BES’e katılacaktır. Bu zorunluluk sadece 45 yaş altı yeni işe girenler için değil, halen çalışanlar için de geçerlidir. Bunun dışında kalan fiil ehliyetine sahip olan herkes, bugüne kadar olduğu gibi gönüllü katılım esasına göre istediği katkı payı oranıyla BES’e katılabilecek. Kendi hesabına çalışanlar, serbest çalışanlar, işverenler ve ücretsiz aile işçileri zorunlu BES kapsamında değildir.

ZORUNLU BES KESİNTİ ORANI NEDİR?

Zorunlu BES’te bağımlı çalışanlardan sosyal güvenlik primine esas brüt kazançlarının yüzde üçü oranında kesinti yapılacaktır. Böylece çalışanların sadece çıplak net ücretleri değil, ikramiye ve sosyal ödenekleri de dahil brüt ücretleri yüzde üçlük BES kesintisine tabi olacaktır. Temmuz-Aralık 2016 döneminde prime esas kazancın tabanı 1647 TL (asgari ücret) tavanı ise 10 bin 705 TL’dir. Örneğin brüt

ücreti 2500 TL olan bir sendikalı çalışandan ikramiye aldığı ayda 150 TL tutarında BES kesintisi yapılacaktır. Prime esas kazanç her altı ayda bir değişmektedir. Dolayısıyla BES primi de her altı ayda bir değişecektir. Öte yandan Bakanlar Kurulu BES katkı oranlarını iki katına çıkarmaya, yüzde bire kadar azaltmaya veya sınır getirmeye yetkilidir. Daha önceki yıllarda benzer yetkilerin kullanımı dikkate alındığında Bakanlar Kurulu'nun bu yetkiyi katkı oranlarını artırma yönünde kullanacağını söylemek kehanet olmayacaktır.

ZORUNLU BES'TE İŞVEREN KATKI PAYI VAR MI?

Zorunlu BES'te işveren katkı payı yoktur. Oysa sosyal sigorta sisteminin olmazsa olmaz koşullarından biri işveren katkısıdır. Kamu sosyal güvenlik sistemine işverenler işsizlik sigortası dahil toplam yüzde 17,5 oranında katkı yapmaktadır. Zorunlu BES'te devlet sisteme girişte bir defaya mahsus olmak üzere bin TL katkı yapacak. Ayrıca her ay katılımcı katkı payının yüzde 25'i oranında katkı yapacak.

İşveren katkısının olmayışı sistemin sosyal güvenlikle ilgisi olmadığının önemli kanıtlarından biridir. Sistem devlet katkısı hariç tümüyle çalışanın sırtına yüklenmiş durumdadır.

BES, SGK GİBİ EMEKLİLİK, SAĞLIK ve DİĞER SİGORTA KOLLARINDA HİZMET SUNUYOR MU?

BES bir sosyal sigorta programı değildir. Zorunlu BES sosyal güvenliğin temel ilkelerine aykırı bir uygulamadır. Sosyal sigorta sistemi dayanışma ilkesine dayalı, herkesi kapsayan, belirli bir geliri güvence altına alan, çalışan katkısı yanında işveren ve devlet katkısına dayanan, sonuçları belirli ve öngörülebilir bir sistemdir. Bu nedenle Zorunlu BES bir sosyal sigorta programı olarak, sosyal sigortaların emeklilik sistemini tamamlayıcı bir sigorta programı olarak kabul edilemez. Zorunlu BES tasarruf yap(a)mayan bireyleri tasarrufa zorlayan uzun vadeli bireysel yatırım sistemidir.

BES bir emeklilik ve sosyal sigorta programı değil uzun vadeli bir bireysel tasarruf sistemidir

BES, katkı paylarının/tasarrufların toplanması, değerlendirilmesi ve kişiye toplu para ya da periyodik ödeme yapılması esasına dayanmaktadır. BES ne Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) tarafından sağlanan emeklilik hakkına benzer bir hakkı ne de SGK tarafından sağlanan sağlık ve diğer sosyal güvenlik hizmetlerini sunmaktadır. BES bir emeklilik programı değil uzun vadeli bir bireysel tasarruf sistemidir

Bireylerin yatırdıkları katkı payları özel sigorta şirketlerince yatırım fonlarında değerlendirilmekte ve kendileri belirli koşullara bağlı olarak toplu ödeme veya dönemsel ödemeler yapılabilmektedir. En az on yıla denk gelecek şekilde sistemde bulunmak ve katkı payı ödemek koşuluyla 56 yaşını tamamladıktan sonra "emeklilik hakkı" elde edilmektedir. Ancak "emeklilik hakkı" ifadesi yanıltıcıdır. Çünkü sistem belirli bir emekli aylığını ve oranını garanti etmemektedir. Tamamen piyasa koşullarına göre değerlendirilecek birikimler belirli bir süre sonunda tasarruf sahibine ödenmektedir. Sistem bireysel tasarruf hesabına benzemekle birlikte vadeli tasarruf hesaplarında olduğu gibi önceden bilinen bir getiri oranı yoktur. En az 10 yıl sistemde kalıp 56 yaşını dolduran katılımcılara o ana kadar yaptıkları katkılar getirileri (nemaları) ile birlikte topluca veya bir programa bağlı olarak dönemsel olarak geri ödenmektedir.

Kamu sosyal güvenlik sisteminin tamamlayıcısı olacağı iddia edilen sistem, gerçekte kuşaklararası sosyal güvenliğin sürdürülmesi amacıyla çalışan ve sosyal dayanışmayı dışlayan bir model olması

nedeniyle kamusal sosyal güvenliği tamamlayıcı bir özellik de taşımamakta tersine sosyal sigortalara karşı özel sigortacılığı temsil ve teşvik etmektedir.

ZORUNLU BES'TEN CAYMAK MÜMKÜN MÜ?

4632 sayılı yasaya göre sisteme gönüllü katılıma dayalıdır. Ancak 6740 sayılı yasa ile yapılan değişiklik sonucu gönüllü katılım uygulamasından büyük ölçüde vazgeçildi. Zorunlu BES ile çalışanlar işverenleri aracılığıyla bireysel emeklilik sistemine otomatik olarak dahil edilmektedir.

Çalışanlar emeklilik planına dahil olduğunun kendisine bildirildiği tarihi takip eden iki ay içinde sözleşmeden cayabilir. Yasa “iki ay sonra” değil “iki ay içinde” ifadesine yer veriyor. Bu durumda çalışanlar iki aylık süreyi beklemeden kendisine bilgi verilmesini takiben sistemden çıkabilir. Bu iki aylık süre hak düşürücü bir özellik taşımaktadır. İki ay içinde sistemden çıkılmaması durumunda, daha sonra sistemden çıkılması ciddi hak kayıplarına yol açabilecektir. Bu nedenle sistemden iki ay içinde cayılması hayati önem taşımaktadır.

Çalışanlar emeklilik planına dahil olduğunun kendisine bildirildiği tarihi takip eden iki ay içinde sözleşmeden cayabilir ve BES'ten çıkabilir.

Kağıt üzerinde oldukça yumuşak görünen bu koşulun uygulamada büyük ölçüde mecburiyete dönüşmesi mümkün. İşveren istemediği takdirde sistemden çıkmak kolay değil. BES şirketleri işverenler tarafından seçilecektir. Sendikasız çalışanların işverenin BES şirketiyle yaptığı sözleşmeye karşı çıkması oldukça zor olacak. Çalışanların bir bölümü ise çıkış işlemleriyle uğraşmayacak veya tasarruf hevesi ile sistemde kalacak. Dolayısıyla iki ay içinde cayma imkanı kağıt üzerinde kalabilir. Çalışan iki ay içinde cayma hakkını kullandığında yatırdığı primler ve bunların getirisi on iş günü içinde kendisine ödenecek.

İki aylık süre dışında da katılımcı (zorunlu/otomatik katılanlar da dahil) bireysel emeklilik sisteminden istediği zaman ayrılabilir. Ancak bu durumda devlet katkısını alamama veya daha fazla kesinti yapılması gibi kayıplar gündeme gelecektir.

ÖZEL EMEKLİLİK ŞİRKETİNİ KİM SEÇECEK?

Zorunlu BES ile çalışanlar işverenleri aracılığıyla emeklilik planına otomatik olarak dahil edilmektedir. İşveren istediği sigorta şirketiyle anlaşma yapabilecektir. Dolayısıyla çalışanların emeklilik şirketi seçmeleri kısıtlanmaktadır. Çalışanlar sadece sisteme girmek zorunda değil, işverenlerinin sözleşme yaptığı bir bireysel emeklilik şirketine de mecburlar. Çalışanların istedikleri emeklilik şirketini seçme hakkı yok. Çifte mecburiyet var: Devletin mecburiyeti ve işverenin mecburiyeti.

BES şirketlerinin kendileri ile anlaşılan işverenlere çeşitli promosyonlar sağlayabileceği unutulmamalıdır. BES şirketleri tarafından işverenlere sağlanacak avantajlar nedeniyle işverenler sistemden ayrılma konusunda gönülsüz davranacaktır. Cayma işlemi uygulamada işverenlerin keyfiyetine dönüşecektir.

Hane Halkı Borçları ve Tasarruf Oranları

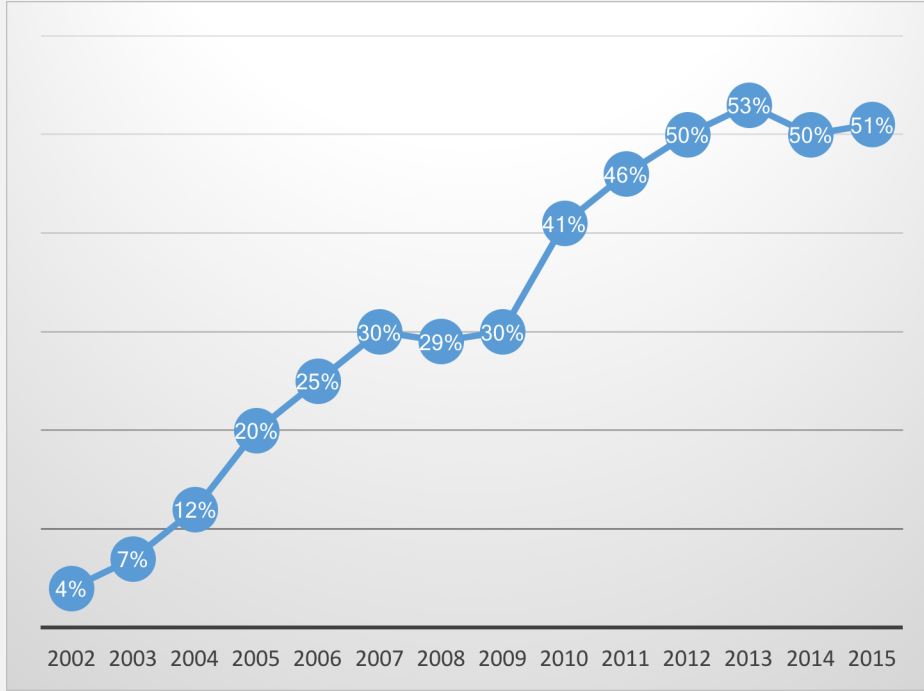
Zorunlu BES yasa tasarısında iki temel gerekçe yer almaktadır. Bunlardan ilki yurtiçi tasarruf oranlarının artırılması, ikincisi ise bireylerin çalışma döneminde sahip oldukları refah seviyesinin emeklilik döneminde de korunmasıdır. Kanunun öne çıkan temel gerekçesi tasarrufların teşvik edilmesi ve yurtiçi tasarruf oranının artırılmasıdır.

BES'in gönüllü katılımdan zorunlu/otomatik katılıma dönüştürülmesi sistemin temel amaçlarından birinin tasarruf oranlarının artırılması olduğunu göstermektedir. Gönüllü katılımın yeterince olmaması ve katılımcıların önemli bir bölümünün zamanla cayması bir diğer faktördür.

Tasarruf oranlarının düşüklüğünün temel nedeni hane halkı gelirin yetersizliğidir.

Kanun gerekçesinde Türkiye ulusal tasarruf oranlarıyla dünyadaki ulusal tasarruf oranları karşılaştırılarak Türkiye'nin tasarruf oranlarının düşüklüğüne vurgu yapılmaktadır. Zorunlu BES ile tasarruf oranlarının artırılacağı iddia edilmektedir. Zorunlu BES ulusal tasarruf oranlarının düşüklüğü, bireylerin emeklilik döneminde refah düzeyinin korunması gerekçelerine vurgu yaparak, bir anlamda var olan kamu sosyal güvenlik sisteminin yetersizliklerini ve eksikliklerini üstünü örtmek amacı taşımaktadır. Tasarruf oranlarının zorunlu yöntemlerle artırılması mümkün değildir. Tasarruf hane halkı gelirin bir türevidir. Tasarruf oranlarının düşüklüğünün temel nedeni hane halkı gelirin yetersizliğidir.

Grafik 1: Hane Halkı Borç Yükünün Hane Halkı Harcanabilir Gelirine Oranı (2002-2015)

Kaynak: TCMB ve BDDK

2002'de hane halkı borcunun harcanabilir hane halkı gelirin oranı yüzde 4 civarında iken, bu oran AKP döneminde artarak 2012'de yüzde 50'nin üzerine çıkmıştır. 2015 itibarıyla hane halkları harcanabilir gelirlerinin yüzde 51'i oranında borçludur (Grafik 1). Bankalararası Kart Merkezi (BKM) verilerine göre, ekonomik zorluk çekenler kredi kartlarından nakit avans çekmeye yönelmiştir. 2011 yılında 27 Milyar olan kredi kartı nakit avans çekimi 2015 yılı sonunda yaklaşık yüzde 100 artarak 54,3 milyara yükselmiştir. Borçlanma oranlarının bu denli yükseldiği koşullarda düşük gelir gruplarının zorla tasarruf etmesi olanaklı değildir.

TÜİK Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması 2015 yılı verilerine göre, taksit ödemeleri ve borçları olanların oranı yüzde 67,9'dur. Zorunlu ve temel gereksinimleri karşılamada derinde olan geniş bir yurttaş kesimi için emeklilik döneminde refah seviyesini koruma amaçlı tasarruf yapması mümkün gözüküyor. Tasarruf eğiliminin düşük olmasının temel nedeni gelirlerin yetersizliğidir.

BES İLE İKİNCİ “EMEKLİLİK” VEYA “ÇİFTE EMEKLİLİK MÜMKÜN MÜ?

BES konusunda en çok ileri sürülen iddialar “çifte emeklilik” veya “ikinci emeklilik” olarak biliniyor. Oysa BES’te bildiğimiz anlamda emeklilik söz konusu değil. Belirli süre birikimde bulunanlara ana para ile getirisi (nema) topluca veya dönemsel olarak geri ödenir. BES’e giriş tarihinden itibaren en az 10 yıl sistemde bulunan ve 56 yaşını dolduranlar ana para, devlet katkısı ve bunların nemasını alabilirler. BES’te bu uygulama hatalı veya kasıtlı bir şekilde “emeklilik” olarak adlandırılmaktadır.

BES’te bildiğimiz anlamda emeklilik söz konusu değil.

Sistemde en az 10 yıl kalan ve 56 yaş koşulunu tamamlayan katılımcılar birikimlerinin ve nemalarının tamamını bir defada alıp sistemden ayrılabilirler veya bir kısmını alarak kalanını programlı geri ödeme şeklinde alabilirler. Birikimlerinin tümü veya bir kısmını alarak kalanını yıllık gelir sigortasına aktarabilir ve yıllık gelir sigortası sözleşmesi çerçevesinde ömür boyu “maaş” şeklinde veya belirli bir süre boyunca “maaş” şeklinde almayı da tercih edebilirler.

BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİNDE HANGİ KESİNTİLER YAPILABİLİR?

Kamu sosyal güvenlik sisteminden farklı olarak BES’te sigorta şirketleri çeşitli kesintiler yapmaktadır. Emeklilik Gözetim Merkezi’ne (EGM) göre BES’te çeşitli kesintiler yapılabilmektedir. Kesintilerden biri giriş aidatıdır. Katılımcının, bir şirkette kurduğu ilk sözleşmesi için giriş aidatı alınabilir. Diğer kesinti türü Yönetim Gider Kesintisidir. Bireysel emeklilik hesabına ödenen katkı payları ile katılımcının birikimi üzerinden yönetim gider kesintisi alınabilir.

Ara Verme Durumunda Yapılan Ek Yönetim Gideri Kesintisi bir diğer kesinti türüdür. Katkı payının ödeme tarihini müteakip üç ay içinde ödenmemesi durumunda ilgili sözleşme için ödemeye ara verildiği kabul edilir. Ara verme süresi boyunca katılımcının birikiminden ek yönetim gideri kesintisi alınabilir. Bir yıldan fazla ödemeye ara verme durumunda, bireysel emeklilik hesabına ilişkin olarak emeklilik gözetim merkezine şirket tarafından ödenen sabit giderler, katılımcının birikimlerinden Ara Verme Kesintisi olarak indirilebilir.

Sözleşmenin ilk beş yılında, her sözleşme yılı için ilgili takvim yılının ilk altı ayında uygulanan aylık brüt asgari ücretin yüzde 8,5’i kadar giriş aidatı ve yönetim gider kesintisi yapılabilir.

Ayrıca fona ilişkin giderlerin karşılanması amacıyla, fon işletim gider kesintisi dahil, fondan gider kesintisi yapılabilir. Sözleşmenin ilk beş yılında, her sözleşme yılı için ilgili takvim yılının ilk altı ayında uygulanan aylık brüt asgari ücretin yüzde 8,5’i kadar giriş aidatı ve yönetim gider kesintisi yapılabilir. 6 yıl ve sonrasında giriş aidatı ve yönetim gider kesintisi yapılmaz.

İşletilen fon sayesinde elde edilen gelir de ayrıca vergilendirilecek ve fon sonrası elde edilen gelir yüzde 5 oranında stopaj kesintisine tabi tutulacaktır. BES’te “emeklilik” hakkı (10 yıl+56 yaş) kazananlar ile bu sistemden ölüm, maluliyet veya tasfiye gibi zorunlu nedenlerle ayrılanlara yapılan ödemelerin ve devlet katkısının içerdiği getiri (irat) tutarı yüzde beş oranında stopaj kesintisine tabidir. Bir diğer ifadeyle toplam fon getirisinden yüzde 5 oranında kesinti yapılacaktır.

DÜNDEN BUGÜNE ZORUNLU TASARRUF MACERALARI

Zorunlu BES uygulaması, zorla tasarruf denemelerinin ilki değil. Önceki yıllarda da birçok başarısız zorunlu tasarruf uygulaması gündeme geldi. İşte onların kısa bir öyküsü

Cumhuriyet döneminde kamu maliyesinde ilk kez zorunlu borçlanma uygulamasını 1961 yılında başlatılan **tasarruf bonolarının** oluşturduğunu söylemek mümkün. Türkiye ekonomisinin tarım, sanayi, ulaştırma sahalarına yapılacak yatırımların finansmanında kullanmak üzere 5.1.1961 yılında 223 sayılı Yatırımlar Finansman Fonu Teşkil ve Tasarruf Bonoları İhracı Hakkında Kanun satın alınması zorunlu borç senetlerini düzenledi. Yasaya göre, gelir vergisi, kurumlar vergisi mükellefleri vergi matrahlarının yüzde üçü oranında tasarruf bonusu satın almak zorundaydı. Böylece fonun öz kaynağını tasarruf bonoları oluşturdu. Tasarruf bonoları 10 yıl vadeli ve yüzde 6 faizli menkullerdi. Amaçları gelir sahiplerini tasarrufa yöneltmekti. Fakat öngörülen Finansman Fonu kurulamadı ve 1967 yılında çıkarılan 930 sayılı kanunla bu fondan vazgeçilip, tasarruf bonusu sistemi Mali Denge Vergisine dönüştürüldü ve 1971’den itibaren tamamen kaldırıldı.

Ancak tasarruf bonoları teşvik fonları kapsamı altında ne ilk ne de son örnek olacaktı. Ardından 1970 yılında kamu emekçilerini kapsayan **Devlet Memurları Yardımlaşma Kurumu (MEYAK)** adı altında bir kurum kuruldu. Böylece kamu çalışanlarının ücretlerinin yüzde beşi 10 yıl boyunca kesildi. Ancak bu sistem de başarılı olamadı. 1982 yılında o döneme kadar gerçekleşen enflasyon artışının çok altında bir faiz oranı eklenerek MEYAK kesintileri iyice eritildi ve bu şekilde geri ödendi.

Zorunlu BES uygulaması, zorla tasarruf denemelerinin ilki değil. Önceki yıllarda da bir çok başarısız zorunlu tasarruf uygulaması gündeme geldi.

Bir diğer zorunlu tasarruf sistemi **Konut Edindirme Yardımı (KEY) idi**. KEY, 11.12.1986 tarihli ve 3320 sayılı Memurlar ve İşçiler ile Bunların Emeklilerine Konut Edindirme Yardımı Yapılması Hakkında Kanun ile yasal zemin kazandı. Konut Edindirme Yardımı Özal hükümeti döneminde çalışanları konut edindirme vaadiyle oluşturulan bir fondu. Sistem çalışanlardan yapılacak “zoraki” kesintilerin bir hesapta toplanması ve oluşacak birikimleri nemalandırılarak çalışanların konut edinmesini amaçlıyordu. KEY kesintileri 1995 yılına kadar 9 yıl süreyle devam etti. 1987 ile 1995 arasında işçi ve memuru kapsayan sistem, çalışanlar konut sahibi olmadan 1996 yılında durduruldu. 1999 yılında 588 sayılı Konut Edindirme Yardımı Hesaplarının Tasfiyesine Dair Kanun Hükmünde Kararname ile Türkiye Emlak Bankası hesaplarında bulunan KEY kesintilerinin parasal miktarı değerindeki gayrimenkul, Emlak Gayrimenkul Yatırım Ortaklığına devredildi. Sonuç ise çalışanlar açısından beklenildiği gibi gerçekleşmedi ve fonda biriken paralar eridi.

1988 yılında ise **Zorunlu Tasarruf Fonu** kuruldu. 3417 sayılı Çalışanların Tasarrufa Teşvik Edilmesi ve Bu Tasarrufların Değerlendirilmesine Dair Kanun “zorunlu tasarruf fonu” adı altında çalışanlardan tasarruf kesintisini yapılmasını ve bu tasarrufların nemalandırılarak çalışanları birikime teşvik etmeyi amaçlıyordu. Tasarrufa Teşvik Fonu’nda yüzde iki işçi yüzde üç işveren kesintisi yapıldı. Fakat tasarruf yönlendirme içerikli bu sistem de başarısız oldu. 2003 yılında çıkarılan 4853 sayılı Çalışanların Tasarruflarının Teşvik Hesabının Tasfiyesi ve Bu Hesaptan Yapılacak Ödemelere Dair Kanun ile hesapta biriken paralar tasfiye edildi. Zorunlu tasarruf hesaplarında biriken paralar da düşük faizle nemalandırılmış oldu. Böylece devlet bağımlı çalışanlardan ucuza borçlanmış oldu.

Bu iki fon için yapılan kesintiler yıllar sonra ve gerçek nemalandırma yapılmadan çalışanlar ciddi kayıplara uğratarak geri ödendi. Sonuçta ne çalışanların ciddi bir birikim oldu, ne de bu fonlarla çalışanlar ev sahibi oldu. Zorunlu BES de gerçek dışı ve başarısızlığa mahkum bir uygulamadır.

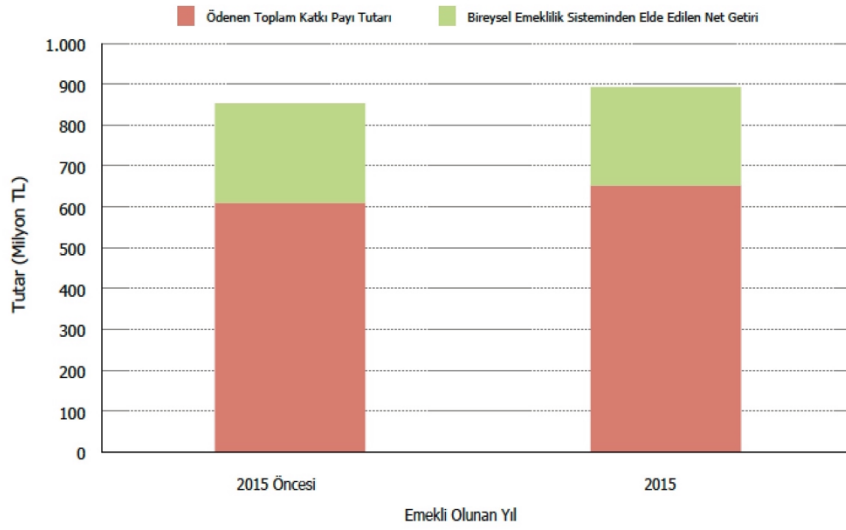
BES İLE NE KADAR “EMEKLİ” AYLIĞI ÖDENİR?

Bireysel Emeklilik Fonları asgari ücretli veya iki asgari ücret civarında gelir elde edenler için ne anlama gelmektedir? Bu gelir seviyesinden BES’e katkı payı ödeyenler ne kadar birikim elde ederler ve ne kadar geri ödeme alabilirler? Emeklilik Gözetim Merkezi raporlarına göre katılımcıların sisteme ödedikleri katkı payı ve elde ettikleri toplam getiri en az 10 yıl sistemde kalmak ve 56 yaşını doldurmak koşuluyla yaklaşık yüzde 40’tır (Grafik 2). Katılımcılar tüm katılım süreleri boyunca ödemiş oldukları katkıları için

ortalama yüzde 40 getiri elde etmektedir. Devlet katkı payının eklenmesiyle bu oranın bir miktar artması beklenmektedir.

EGM getiri verilerini dikkate alıp bunları asgari ücretli bir çalışana uygulayacak olursak aylık 50 TL ödeyerek BES'e katılan bir asgari ücretli çalışan sistemden ayrıldığında enflasyondan arındırılmış değerlerle 70 TL civarında bir geri ödeme alacaktır. Bu miktarın devlet katkısı ile bir miktar daha yükseleceği 80-90 TL aralığına ulaşabileceğini söylemek mümkündür. Aynı şekilde iki asgari ücret düzeyinde ücret alan bir çalışan sisteme yaklaşık aylık 100 TL ödeyerek katıldığında 56 yaş ve 10 yıl koşulunu tamamlayarak ayrıldığında 140-160 TL aralığında bir geri ödeme alabilir.

Grafik 2: Katkı Payı ve Net Getiri

Kaynak: Emeklilik Gözetim Merkezi, 2015

Zorunlu BES ile çalışanlara çifte emeklilik sağlanacağı iddiası dayanaksızdır. Şu anda kamu sosyal güvenlik sisteminde yaşlılık, malullük ve ölüm aylığı için prime esas kazancın yüzde 20'si oranında kesinti yapılmaktadır. Yüzde 20 prim kesintisiyle ödenen ve pek çok emekli için yetersiz olan emekli aylığına denk bir gelirin BES'ten yüzde üç primle ödenmesi mümkün değil. Bu miktarların ikinci emeklilik veya çifte emeklilik olduğunu iddia etmek akıl dışıdır ve yanıltıcıdır.

Yüzde 20 prim kesintisiyle ödenen ve pek çok emekli için yetersiz olan kamu emekli aylığına denk bir gelirin BES'ten yüzde üç primle ödenmesi mümkün değil.

Sistemin ikinci bir emeklilik sağlamayacağı açık. Asıl amaç tasarruf oranlarını artırmak, finans piyasasına destek ve çoğu çok uluslu özel sigorta şirketlerine kaynak sağlamaktır. Kısaca sermayenin BES'lenmesidir. Özel sigorta şirketleri daha şimdiden 13 milyon yeni katılımcı hayali kurmaktadır. Sistemin uzun vadede yaratacağı bir diğer sorun ise kamusal emeklilik sistemi ile ikame edilmesi ve böylece sosyal güvenliğin giderek özel emeklilik sistemine dönüşmesi olacaktır. Bu açıdan bakıldığında BES bugün için tümüyle kamusal sosyal güvenlik sisteminin yerine geçmese de onu giderek zayıflatma potansiyeli taşımaktadır. BES 1990'lı yıllarda hız kazanan sosyal güvenliğin özelleştirilmesi sürecinin yeni bir adımıdır. Zorunlu BES özel sigorta şirketlerinin beslenmesidir.

TÜRKİYE’DE EMEKLİ AYLIKLARI DÜŞÜYOR

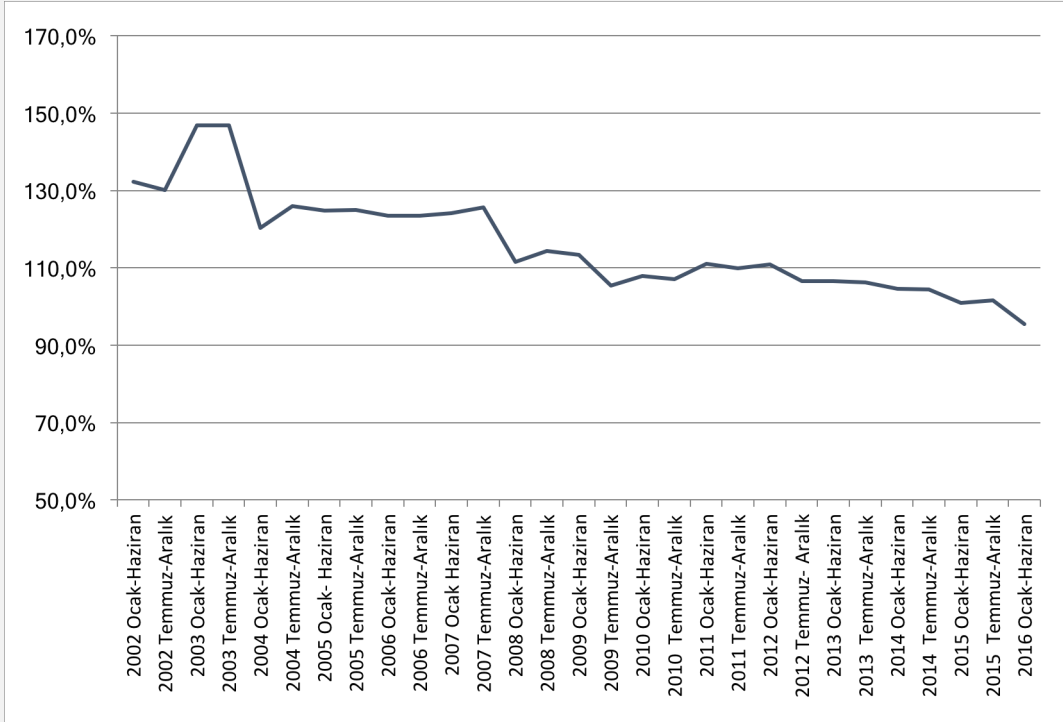
Türkiye’de son yıllarda “reform” adı altında yapılan düzenlemelerle sosyal sigortalar bir diğer ifadeyle kamusal emeklilik sisteminde çalışanlar ve emekliler aleyhinde önemli değişiklikler yapılmıştır. Emeklilik hak etme koşulları zorlaştırılırken emekli aylık ve gelirlerini düşürücü düzenlemeler yapılmıştır.

Bunlardan ilki güncelleme katsayısında dikkate alınan büyüme oranıdır. Geçmişte büyüme oranının yüzde 100’ü dikkate alınırken 5510 sayılı yasa ile 2008 sonrası emekli aylıklarında büyüme oranının yüzde 30’u dikkate alınacaktır. Bir diğer önemli gösterge olan aylık bağlama 1999 öncesi yüzde 76,6 iken sonra yüzde 65’e, 2008’de ise yüzde 50’ye düşürülmüştür. Emekli aylıklarının alt sınırı ise güncellenmiş ortalama kazancın yüzde 35 ile yüzde 40’ına kadar indirilmiştir. Bütün bunların anlamı emekli aylık ve gelirlerinin görece olarak azalacak olmasıdır.

2003 yılında ortalama asgari emekli aylığı asgari ücretin yüzde 46 üzerinde iken 2015 ve 2016 yıllarında asgari emekli aylığı asgari ücretin altına gerilemiştir.

Kamusal emeklilik sistemini yanında bireysel emeklilik sistemin ön plana çıkarılmasının önemli bir nedeni de kamusal emeklilik sistemindeki aylıkların yetersizliğidir. Ortalama emekli aylıklarının yetersizliği emeklilikte alternatif ve tamamlayıcı gelir arayışlarını ön plana çıkarırken, buna imkanı olmayanları emeklilikte çalışmaya zorlamaktadır. TÜİK Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması (2014) verilerine göre, Türkiye’de çalışan emeklilerin oranı yaklaşık üçte birdir. Emekli çalışanların oranı genel olarak yüzde 30.8 iken bu oran erkeklerde yüzde 34.8, kadınlarda ise yüzde 11.9 olmuştur.

Grafik 3: Asgari Emekli Aylıklarının Asgari Ücrete Oranı 2002-2016

Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) verilerine göre 2000’li yıllardan bu yana asgari emekli aylıklarının asgari ücrete oranı giderek düşmektedir. 2003 yılında ortalama asgari emekli aylığı asgari ücretin yüzde 46 üzerinde iken 2015 ve 2016 yıllarında asgari emekli aylığı asgari ücretin altına gerilemiştir (Grafik 3). Emekli aylıkları önümüzdeki dönemlerde asgari emekli aylıkları asgari ücretin daha da altına gerileyecektir. Bireysel emeklilik sistemi kamusal sosyal güvenlik programlarının sağladığı gelirin yetersizliğinin de ifadesidir. Yapılması gereken zorunlu BES uygulaması ve buraya kamu kaynaklarının aktarılması değil emekli aylıklarının iyileştirilmesidir.

EMEKLİLİK ŞİRKETLERİ GETİRİ VE GELİR GARANTİSİ VEREBİLİYOR MU?

Hayır. BES'te sosyal sigortalarda olduğu gibi herhangi bir getiri ve gelir garantisi yoktur. Sadece getiri (nema) açısından değil, ana para açısından da bir garanti yoktur. Katılımcılar, emeklilik şirketi tarafından sunulan değişik risk ve getiri düzeyine sahip emeklilik yatırım fonları arasından kendi kararları doğrultusunda yatırım yapabilmektedirler. Dolayısıyla sistem bireysel tercih ve risklere dayalı olup sosyal güvenlik sisteminde olduğu gibi belirli bir gelir güvencesi ve kuşaklararası dayanışma söz konusu değildir.

BES'te ne şirketler getiri ve gelir garantisi vermekte ne de devlet garantisi söz konusudur. Sistem tamamen bireysel riske dayalıdır.

BES'te Devlet Garantisi Var mı?

BES için işveren katkısı ve devlet güvencesi söz konusu değil. Fonların getirilerinin enflasyonun altında kalması durumunda çalışanlar için bir güvence söz konusu olmayacaktır. Fonların katkıları değerlendirdiği şirketlerin iflası durumunda da yaşanacak kayıplar için bir garanti yoktur. Bunun dünyada çok sayıda örneği var. Dahası işverenlerin çalışanlardan kestikleri BES primlerini ilgili şirkete yatırmaması da ihtimal dahilindedir. Sigorta primi ve vergi yükümlülüklerini yerine getirmeyen işverenlerin BES primi yatırımlarını beklemek saflık olur.

Emeklilik şirketi batarsa veya mali sıkıntıya düşerse ne olur?

Bireysel Emeklilik Sistemi'ne ödenen katkı paylarıyla satın alınan emeklilik yatırım fonu varlıkları Takasbank'ta saklanmaktadır. Emeklilik şirketlerinin varlıkları ile emeklilik yatırım fonu varlıkları ayrıdır. Ancak bu durum birikimler açısından güvence anlamına gelmemektedir. Çünkü fonların yatırıldığı yatırım araçlarının (hisse senedi, faiz, altın vb.) değerinde meydana gelebilecek düşüşler fon değerini de değiştirecektir. Nitekim bazı yıllarda fonlar zarar etmektedir.

BES'e yatırılan katkı payları katılımcıların tercih ettiği emeklilik yatırım fonlarında değerlendirilmektedir. Bu fonlar hisse senedi, devlet tahvili, kıymetli madenler gibi yatırım araçlarını içermektedir. Tercih edilen fonların içerdikleri varlıkların kazanç ya da kayıpları katılımcıların birikimlerini belirlemektedir. Örneğin, hisse senedi ağırlıklı bir emeklilik fonuna yatırım yapılması ve borsanın değer kaybetmesi durumunda, katılımcıların fonları da portföylerinde yer alan hisse senetlerine bağlı olarak değer kaybedecektir. Bu da katılımcıların birikimlerine yansımaktadır. Bu açıdan BES sistemi riskli yatırım kategorisinde değerlendirilebilir.

Tercih edilen fonların içerdikleri varlıkların kazanç ya da kayıpları katılımcıların birikimlerini belirlemektedir.

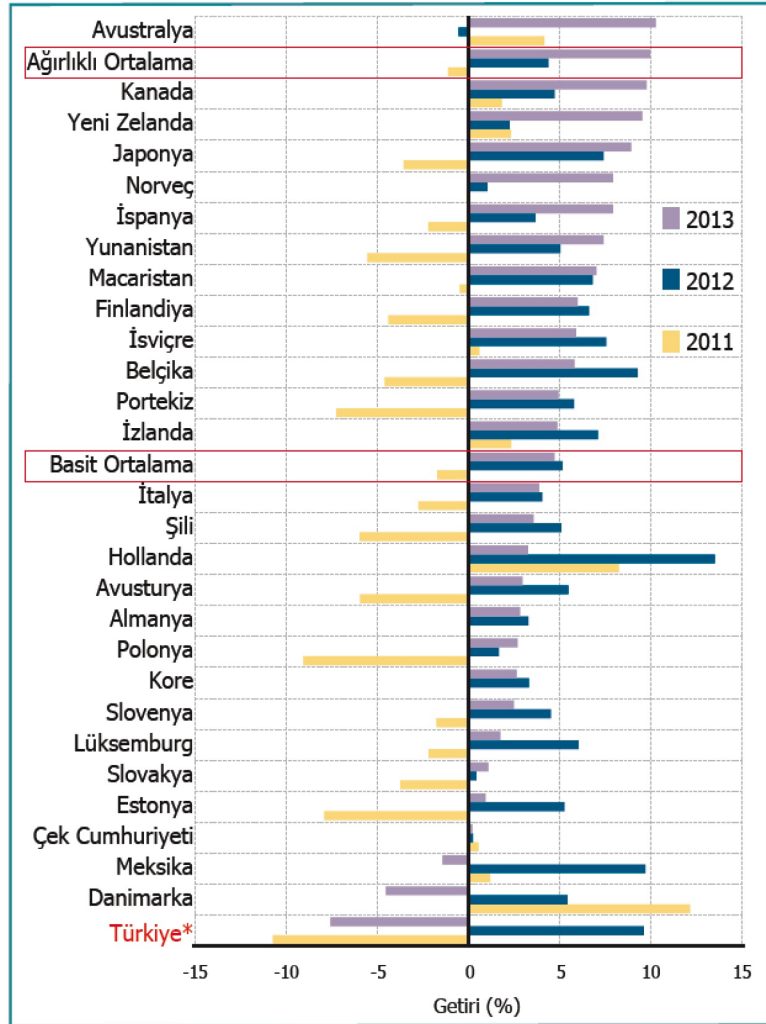
BES FONLARININ GETİRİLERİ

BES piyasa mekanizmasına dayalıdır. BES şirketleri topladıkları primleri çeşitli fonlarda değerlendirerek getiri sağlamaya çalışır. Şirketler topladıkları katkı paylarını borsa, tahvil, faiz, altın, döviz gibi araçlarla değerlendirecekler. Dolayısıyla getiri tercih edilen yatırım aracına ve piyasa koşullarına göre değişecektir. Dolayısıyla BES kesintileri için bir getiri garantisi olmayacaktır. Nitekim Emeklilik Gözetim Merkezi verilerine göre Türkiye’deki BES fonları 2011-2014 arasında reel getiri açısından zarar etmiştir. 2011’de yüzde 10’un üzerinde zarar eden BES fonları, 2012 yüzde 9 net getiri sağladı, 2013’te yüzde 7-8 civarında zarar eden fonlar 2014’te yüzde 5’in üzerinde net getiri sağladı. Böylece toplamda son dört yılda BES fonları zarar etti. Türkiye’deki BES fonlarının performansı OECD ortalamasının çok altında seyrediyor (Tablo 1).

Türkiye’deki BES fonları 2011-2014 arasında reel getiri açısından zarar etmiştir.

Bu yüzden de yüzde 25 devlet katkısına rağmen sistemden çıkışlar artıyor. 2015 yılı sonuna kadar yürürlüğe giren toplam 11.208.589 adet BES sözleşmesinden 3.482.835’i kendi isteğiyle sistemden çıktı. Emeklilik, fesih, vefat gibi nedenler bu sayıya dahil değil. Sistemden çıkış oranı yüzde 31,1 olarak gerçekleşti. Yüzde 25 devlet katkısına rağmen sistem işlemiyor. Zorunlu BES uygulamasının bir nedeni de sistemden çıkışları durdurmaaktır

Tablo 1: OECD Ülkeleri Emeklilik Fonları Reel Getirileri

Kaynak: Emeklilik Gözetim Merkezi, Bireysel Emeklilik Sistemi Gelişim Raporu, 2015

ZORUNLU BES'İN ÜCRETLER ÜZERİNDEKİ ETKİSİ NE OLACAK?

Zorunlu BES ücretleri eritecek. Zorunlu BES asgari ücretin 50 TL azalması anlamına geliyor. Ücret düzeyine göre bu miktar daha da artabilecek. Prime esas kazançlarının yüzde üçü oranında zorunlu BES kesintisi yapılacak. Prime esas kazanç ifadesi büyük önem taşıyor. Özellikle sendikalı ve toplu iş sözleşmesi kapsamında çalışanlar için bunun anlamı bütün kazançlarından (ücret, ikramiye ve sosyal haklar dahil) yüzde üç kesinti yapılmasıdır. Bugünkü değerler üzerinde kesinti tutarları 49,4 TL ile 322 TL arasında değişecek. Özellikle ikramiye ve sosyal ödemelerin yapıldığı aylarda işçilerin kesintileri artacak. Ortalama ücret seviyeleri dikkate alındığında çalışanların büyük bölümünden 50 ile 150 TL arasında BES kesintisi yapılacağı anlaşılıyor. Ancak 2017 Ocak ayında asgari ücret ve prime esas kazanç miktarları değişeceği için kesinti miktarları da artacak.

DEVLET KATKISI NEDİR VE NASIL UYGULANIR?

Devlet katkısı, katılımcı tarafından ödenen katkı paylarının yüzde 25'i oranında devlet tarafından katılımcının emeklilik hesabına ödenen ilave tutardır. 1 Ocak 2013 tarihinden itibaren ödenen katkı payları için devlet katkısı hesaplaması yapılmaktadır. Bir bireysel ya da gruba bağlı bireysel emeklilik sözleşmesine katkı payı ödeyen tüm katılımcılar belirlenen limit dahilinde devlet katkısından faydalanabilirler.

Katılımcı adına ödenen katkı payının ilgili yıla ilişkin brüt asgari ücret tutarının toplamı ile sınırlı olmak kaydıyla, yüzde 25'i devlet katkısı olarak hesaplanır. Bir katılımcının bir takvim yılı içinde alabileceği devlet katkısı tutarı, ilgili yılın ilk ve ikinci altı aylık dönemleri için belirlenen brüt asgari ücret tutarları dikkate alınarak hesaplanan yıllık toplam brüt asgari ücret tutarının yüzde 25'ini geçemez.

Tablo 2: Devlet Katkısından Yararlanma Koşulları

Koşul	Devlet Katkısından Yararlanma Oranı
Sistemde en az üç yıl	Yüzde 15
Sistemde en az altı yıl	Yüzde 35
Sistemde en az 10 yıl	Yüzde 60
56 yaş ve sistemde en az 10 yıl	Yüzde 100

Katılımcıların devlet katkısından yararlanması da sistemde kalma sürelerine bağlıdır. Katılımcılar, en az üç yıl sistemde kaldıklarında devlet katkısı hesabındaki tutarın yüzde on beşine, en az altı yıl sistemde kaldıklarında devlet katkısı hesabındaki tutarın yüzde otuz beşine, en az on yıl sistemde kaldıklarında ise devlet katkısı hesabındaki tutarın yüzde altmışına hak kazanmaktadır. Sistemde en az 10 yıl kalıp 56 yaşını dolduranlar ise devlet katkısının tümünü alabilmektedir (Tablo 2).

Devlet katkısı tutarının getirisinin hak sahibine ödenmesi sırasında hak kazanma koşullarına bağlı olarak kesinti yapılır. 10 yıldan az süreyle sistemde kalanlardan yüzde 15, 10 yıl süreyle sistemde kalmakla birlikte 56 yaşını doldurmadan sistemden ayrılanlardan yüzde 10, "emeklilik", vefat ve maluliyet nedeniyle ayrılanlardan yüzde beş stopaj kesilir.

DEVLET KATKISININ ASGARİ ÜCRETİYE KATKISI YOK!

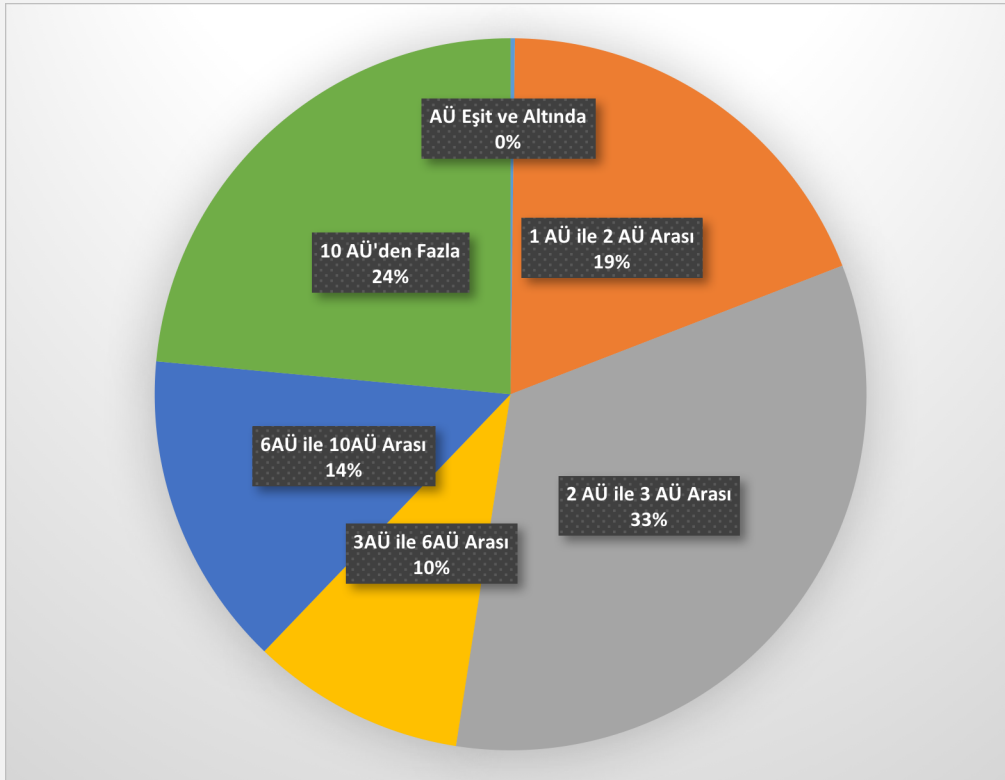
Sosyal güvenlik sisteminin önemli bir özelliği geliri yeniden dağıtıcı işleve sahip olmasıdır. Ancak bireysel emeklilik sistemine özendirmek amaçlı yapılan teşvikler yeniden dağıtım ters düşen avantajlar içermektedir. Teşvik içeren düzenlemeler belli bir gelir düzeyini ve düzenli gelir sahiplerini daha fazla kapsamaktadır. Dolayısıyla düzenlemeler üst gelir grupları için daha anlamlı olmaktadır. Bu durum gelir eşitsizliğine neden olmakta ve ayrıca bütçeden sosyal güvenliğe ayrılacak kaynakları sınırlamaktadır.

BES daha çok orta ve üst gelir gruplarının gücünün yettiği bir sistemdir. 2012’den bu yana BES’e girenlere kendi primlerinin yüzde 25’i oranında devlet katkısı yapılıyor. BES’e aktarılan devlet katkısı tutarı ise 5.9 Milyar TL’ye ulaştı. BES katılımcılarının gelir durumuna bakıldığında BES’e devlet katkısı orta ve üst gelir gruplarına kaynak aktarma mekanizmasına dönüşüyor.

Geliri asgari ücrete eşit ve daha düşük olanların BES fonları içindeki payı sadece yüzde 0.2’dir.

BES katılımcılarının fon büyüklüğünün gelir düzeyine oranı oldukça çarpıcı. Geliri asgari ücrete eşit ve daha düşük olanların BES fonları içindeki payı sadece yüzde 0.2’dir. Asgari ücret ile iki asgari ücret arası kazancı olanların payı yüzde 19 iken iki asgari ücret ile üç asgari ücret arası geliri olanların payı yüzde 33’tür. Üç asgari ücret ile altı asgari ücret arası geliri olanların payı yüzde 10’dur. Altı ile on asgari ücret arası geliri olanların payı yüzde 14 ve 10 asgari ücretten fazla geliri olanların payı yüzde 23.4’tür (Grafik 4). Bu veriler açıkça BES sisteminde orta ve üst gelir gruplarının ağırlığı oluşturduğunu ortaya koyuyor. Böylece sosyal devlet ilkesine aykırı bir biçimde düşük gelirli kesimlerden toplanan vergiler orta ve üst gelir gruplarına aktarılıyor. Zorunlu BES devlet kesesinden üst gelir gruplarının ve özel sigortaların finansmanı demek. Bu nedenle BES’e devlet katkısı adaletsiz bir uygulamadır. Devlet BES’e katkı yapacak yerde emekli aylıklarını iyileştirmelidir

Grafik 4: Devlet katkısının gelir gruplarına göre dağılımı

Kaynak: Emeklilik Gözetim Merkezi, Bireysel Emeklilik Sistemi Gelişim Raporu’ndan (2015) yararlanılarak hesaplanmıştır.

BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİNİ KİM DENETLİYOR?

Milyonlarca katılımcının yer aldığı BES'in denetimi büyük önem taşıyor. Bireysel emeklilik sisteminin emeklilik ve sigortacılık faaliyetleri bazı mekanizmalarla denetleniyor. Şirketlerin günlük gözetim ve denetim yetkisi Hazine Müsteşarlığı tarafından, BES faaliyetleriyle ilgili katılımcıları ve kamuyu bilgilendirme ile emeklilik şirketlerinin faaliyetlerinin elektronik ortamda yetkililere raporlanması Emeklilik Gözetim Merkezi tarafından yerine getirilmektedir.

Emeklilik Gözetim Merkezi müsteşarlığın denetimine tabi olup, görevini yerine getirirken katılımcıların fonlarla ilgili işlemlerini Sermaye Piyasası Kurulunun denetimi altında gerçekleştirmektedir. Oluşan raporlar Müsteşarlık veya Kurul tarafından değerlendirilmektedir. Müsteşarlık özel hukuk hükümlerine göre kurulmuş bir tüzel kişiyi emeklilik gözetim merkezi olarak görevlendirebilmektedir.

BES'in denetimi sendikaların ve sivil toplum kuruluşlarının katılımından uzak, sadece devlet kurumları tarafından yapılmaktadır.

Bu anlamda bireysel emeklilik sisteminin denetim mekanizmalarının işleyişinde sosyal taraflarının eksikliğinden söz etmek mümkün. Sadece kamu otoritesiyle sağlanan denetim, sendikaları, sivil toplum örgütlerini sistemden uzak tutmaktadır.

BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ'NDE İŞVERENLERE VERGİ AVANTAJI VAR MI?

Bireysel Emeklilik Sistemi'nde vergi avantajı uygulaması 1 Ocak 2013 tarihinde sona erdi. 1 Ocak 2013 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere işveren tarafından ödenenler hariç olmak üzere, katılımcı adına bireysel emeklilik hesabına ödenen katkı paylarının yüzde 25'ine karşılık gelen tutarın devlet katkısı sisteme geçildi. Ancak, çalışanları adına gönüllü olarak katkı payı ödeyen işverenler BES'e ödedikleri katkı payını ücretle ilişkilendirmeksizin ticari kazançlarının tespitinde gider olarak indirim konusu yapabilir. Diğer bir ifade ile BES için işveren tarafından –isteğe veya sözleşmeye bağlı olarak- yapılabilecek katkı payları ücretin bir parçası sayılmaz ve bu nedenle ücrette indirim yapılamaz ancak gider gösterilebilir.

Çalışanları adına gönüllü olarak katkı payı ödeyen işverenler BES'e ödedikleri katkı payını ücretle ilişkilendirmeksizin ticari kazançlarının tespitinde gider olarak indirim konusu yapabilir.

ZORUNLU BES ANAYASA'YA AYKIRIDIR

Zorunlu BES uygulaması Anayasa'nın sosyal hukuk devleti ilkesine ve sosyal güvenliğe ilişkin hükümlerine aykırı olduğu gibi bireysel hak ve özgürlükler arasında yer alan sözleşme özgürlüğü ve mülkiyet hakkına da aykırıdır. Zorunlu olan kamusal sosyal güvenlik sistemidir. Anayasanın 60. maddesine göre devlet bu sistemi kurmak ve herkesi zorunlu olarak bu sistem kapsamına almakla yükümlüdür. Devlet hiç kimseyi getirisi belirsiz bir özel sigorta programına girmeye zorlayamaz. Kişiler tasarruflarını diledikleri gibi değerlendirebilirler. Devlet özel sigorta şirketlerinin çobanı gibi davranamaz.

Devlet hiç kimseyi getirisi belirsiz bir özel sigorta programına girmeye zorlayamaz.

Zorunlu BES sosyal güvenliğin temel felsefesine ve Anayasa'ya aykırıdır. Dahası sosyal güvenliğı adım adım özelleştirmeyi hedefleyen bir uygulamadır. Sosyal güvenlik herkes için zorunludur. Kimse sosyal güvenlik sisteminin dışında kalamaz. Anayasanın 60. Maddesine göre "herkes sosyal güvenlik hakkına sahiptir ve devlet bu güvenliğı sağlayıp gerekli teşkilatı kurmakla yükümlüdür." Büyük sorunları ve eksikleri olmasına karşın Türkiye'de şu anda zorunlu ve kamusal bir sosyal güvenlik sistemi ve kurumu (SGK) vardır. Çalışanlar bu kamusal sosyal güvenlik sistemi için prim ödemekte ve ayrıca sisteme devlet de katkı yapmaktadır.

Zorunlu BES Anayasa'nın mülkiyet hakkına ilişkin 35. maddesine aykırıdır. Mülkiyet hakkı kamu yararı için sınırlanabilir ama zorunlu BES'te kamu yararı yoktur. Zorunlu BES Anayasa'nın 48. maddesinde yer alan sözleşme serbestisine de aykırıdır. Çalışanlar zorla ve işverenleri tarafından seçilen bir BES şirketi ile kendi iradeleri dışında sözleşme yapmak durumunda bırakılıyor. Kısaca BES Anayasanın sadece sosyal hükümlerine değil bireysel hükümlerine de aykırı bir düzenlemedir.

Zorunlu kamusal sosyal güvenlik primleri dışında hiç kimseden kendi arzusu dışında kesinti yapılamaz.

Zorunlu BES uygulaması Anayasa'nın sosyal devlet ilkesi ile sosyal güvenlik, sözleşme hürriyeti ve mülkiyet hakkına ilişkin hükümlerine de aykırıdır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

- Zorunlu BES uygulamasından vazgeçilmelidir.
- Zorla tasarruf olmaz. Borç girdabındaki dar gelirlinin zorla tasarruf ettirilmesi borçlarının artması anlamına gelecektir. Tasarruf oranlarının artırılması için sendikalaşma ve toplu pazarlık kapsamının artması gerekir.
- Çalışanlar zorunlu/otomatik BES'ten iki ay içinde caymalıdır. Aksi halde daha fazla hak kaybı yaşanabilir.
- Bireysel Emeklilik Sistemi'ne devlet katkısı uygulamasına son verilmelidir. BES'e aktarılan kamu kaynakları kamu sosyal sigorta programına aktarılmalıdır.
- Emekli aylıkları iyileştirilmeli. Aylık bağlama oranları eski düzeyine çekilmeli, güncelleme katsayısında milli gelir artışının tümü dikkate alınmalı.
- Asgari emekli aylığının asgari ücretin altına düşmesini engelleyecek alt sınır getirilmelidir.
- Emekli aylık ve gelirlerinin belirlenmesinde hükümet emekli sendikalarıyla müzakere etmelidir.
- Emeklileri sendikal haklarını kullanmasının önündeki engeller kaldırılmalıdır.